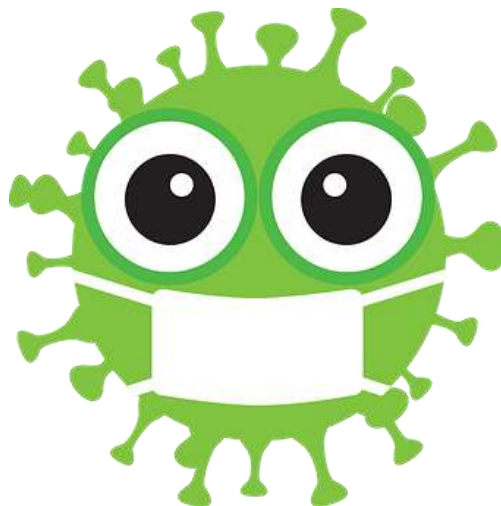

zetel vzw: Spaanse Loskaai 1,8000 Brugge
secretariaat: michel.deruyttere@skynet.be
website: www.montanusbrugge.be

Nieuwsbrief Lente 2020

Beste Montanuslid en Sympathisanten,

Inhoud:

- Terugblik: Voorjaarsmeeting op 12 februari 2020
- Annulatie boekvoorstelling 'Stethoscoop aan de haak. Witte jassen gaan vreemd'.
- Annulatie Lentesymposium 1 mei 2020
- Ideale lectuur in lockdowntijden.

Voorjaarsmeeting 15 februari 2020

Op 15 februari 2020 werd de traditionele Voorjaarsmeeting, enkel voor leden, gehouden in de Pelikaanzaal op de Woensdagmarkt.

Het thema 'Sodomie in Brugge in de middeleeuwen werd briljant behandeld door dr Jonas Roelens, faculteit Wijsbegeerte en Letteren UG. Hij toonde de resultaten van zijn doctoraat, resultaat van heel wat archiefonderzoek en alle mogelijke documenten. Een goed gedocumenteerde lezing met brio gebracht.

Twee klassieke sprekers van Montanus, dr Johan Mattelaer, uroloog en dr Bert Gevaert, classicus, stelden hun nieuw boek voor Roma Intima. Een schitterende publicatie met uniek beeldmateriaal dat het intieme leven in de Romeinse tijd behandelt en allerlei misverstanden uit die tijd naar de prullemand gooit. Een schitterend boek.

Na de twee lezingen werd er nog rustig nagepraat op de gezellige receptie!

Boekvoorstelling 'Stethoscoop aan de haak. Witte jassen gaan vreemd'.

Annulatie

De boekvoorstelling 'Stethoscoop aan de haak. Witte jassen gaan vreemd', voorzien op zaterdag 21 maart 2020 werd geannuleerd wegens het corona-virus.

Het zag er een leuk programma uit!

Voorstelling boek: Dr. William De Groote, voorzitter Montanus vzw, polst de auteur over zijn nieuw boek.

Gezien 5 van de geïnterviewde zorgverstrekkers iets te maken hebben met wijn, werd WIJN, gekozen als thema rond de boekvoorstelling!

Wijn als medicijn door de eeuwen heen - dr. Michel Deruyttere, auteur.

"Dokter, mag ik een glaasje drinken?" prof em. dr. Dierik Verbelen (VUB), wijnbouwer 'Mas den Founs', Roussillon.

Wijn in Brugge tijdens de late Middeleeuwen – dr. André Vandewalle, historicus, erehoofdarchivaris stad Brugge.

Werken in de wijngaard en in de wijnkelder – dr. Herman Schotte, kinderarts-wijnbouwer Vidaigne, Heuvelland, vertelt.

Receptie:

Voor de wijnliefhebbers is er tijdens de receptie de mogelijkheid wijn te proeven uit Heuvelland (Vidaigne), Roussillon (Mas den Founs), Piëmont (Le Cecche) en Médoc (Château La Haye).

Spijtig genoeg heb ik 120 mensen, ingeschreven voor de boekvoorstelling en receptie moeten afzeggen.

Wie het boek reeds op voorhand besteld heeft, ontvangt het boek zo snel mogelijk. Gezien in coronatijden, fietsen gezond blijft, probeer ik dit zo goed mogelijk te leveren!

Wie het boek ter plaatse wou kopen, en zich wat 'gefopt' voelt, kan dit nu ook nog!. Spijtig zijn de meeste boekhandels in deze lockdownperiode gesloten.

Maar je kan het **rechtstreeks bestellen** door te mailen naar michel.deruyttere@skynet.be. We kijken samen hoe dit het snelst kan geleverd worden, met de fiets of op een andere manier!

William De Groote, voorzitter Montanus vzw mailt , 'Stethoscoop aan de haak. Witte jassen gaan vreemd' is **perfecte lockdown-literatuur** .

Eenmaal de sperperiode voorbij kan u het uiteraard ook bestellen via uw vertrouwde boekhandel (Beefcake Publishing ISBN978949311226).

Lentesymposium Montanus - vrijdag 1 mei 2020

Annulatie wegens

Thema

Bloed, een geschiedenis

Uitgesteld , maar niet afgesteld ! – zo zou het programma er uit zien:

Dr William De Groote: 'Het dispuut over de aankomst en de herkomst van het Heilig Bloed in Brugge '

Dr Johan Mattelaer, 'het H Bloed in Kortrijk'

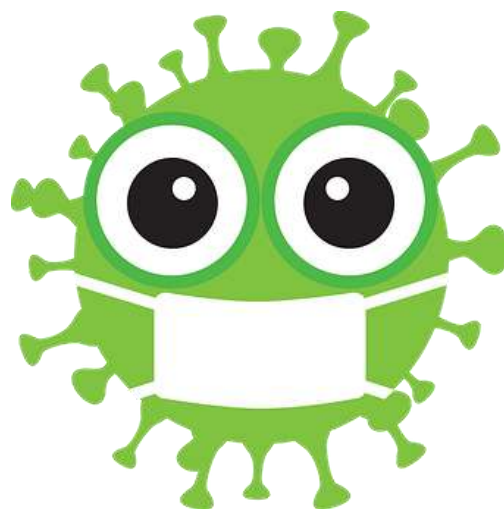
Prof.em. Marc Bogaerts, Kul, 'Bloed, een geschiedenis'

Dr Paul Depuydt, Oostende: 'De bloedtransfusie' (1928)

Dr Philippe Vandekerkhove , Rode Kruis Vlaanderen, 'Toekomstige uitdagingen voor de bloedbank'

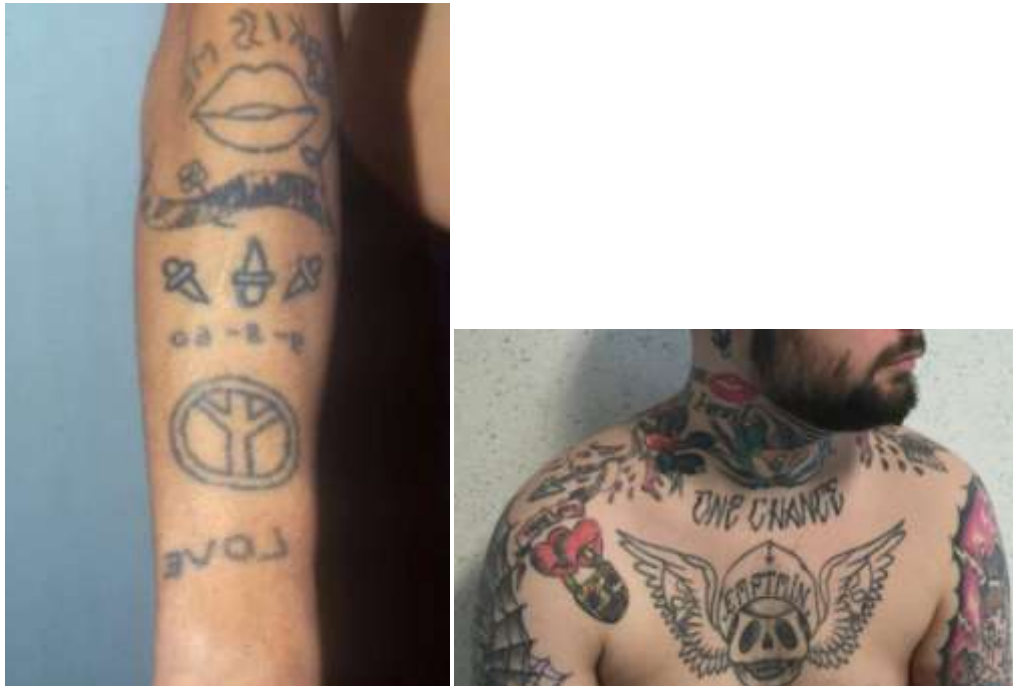
Het symposium wordt door covid-19 uitgesteld, maar niet afgesteld !!!

Herfstsymposium 11 november 2020

Dagsymposium in Vives !!!

‘Versiering, verminking, verandering van het menselijk lichaam’

Lokatie: hogeschool Vives , Xaverianenstraat, 10, Brugge -

dagsymposium van 8.30 tot 17.00 uur –

Middaglunch en koffiepauzes voorzien

4 sessies: een bloemlezing van de lezingen:

Tatoeage, de taal van de huid als spiegel van de ziel (W.De Groote)

Complicaties bij tatoeage en piercing (G Decuyper)

Cachesekse – van schaamlapje over peniskokers tot tanga (Ph Van Kerrebroeck)

Besnijdenis: religieuze traditie of verminking? (J Mattelaer)

Castratie, eunuchen en harems (J Mattelaer)

Hoge noten zonder kloten (D Vergauwe)

Verminking als straf in Brugge (J Boelaert)

Verminking als politiek wapen in Byzantium (P Defoort)

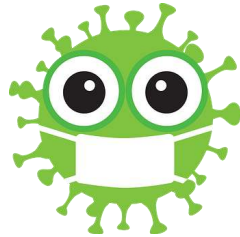
Mannen met borsten, vrouwen met baarden (B Gevaert/J Mattelaer)

Gendervariatie en geslachtsverandering (P Hoebeke)

Daarna: **receptie**

Niet te missen!!

Meer uitgebreide info, met volledige timing, prijs, inschrijvingsmodaliteiten, in volgende Nieuwsbrief !!

U zoekt geschikte literatuur in lockdowntijden ?

Bekijk de website van Montanus vzw

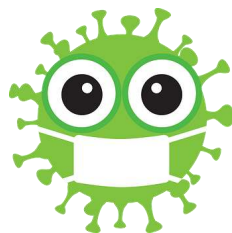
In de rubriek Diapresentatie/Interviews : **De pest te Brugge**

Een schitterende ppt van dr. Albert Clarysse !!

Bekijk eveneens de rubriek '**Boeken van Montanus leden**'

Klik op het boek en u krijgt meer info !

U wil het bestellen, maar uw boekhandel is gesloten wegens covid-19 : stuur een mail rechtstreeks naar de auteur, of naar de secretaris Montanus vzw michel.deruyttere@skynet.be, die uw bestelling doorstuurt naar de auteur.

Een fragment uit een recent boek van dr. Johan Boelaert

Een epidemie die de mensheid overrompelde

Op haar zesde jaar werd Margaretha van Male (1350 – 1405) door haar ouders, de Vlaamse graven Lodewijk van Male (1330 – 1384) en Margaretha van Brabant (1323 – 1380), uitgehuwelijkt aan de tienjarige Filips van Rouvres (1346 – 1361). Tot ieders ellende stierf de jonge Bourgondische prins, evenals zijn moeder en zijn zus Johanna in 1361, tijdens de tweede uitbraak van de pest [De Maesschalck 28-29]. Acht jaar later trad Margaretha opnieuw in het huwelijk met een hertog van Bourgondië uit een andere familiale tak, met name met Filips de Stoute (1342 – 1404), de stamvader van onze hertogelijke Bourgondische dynastie. Reeds in 1347 brak in een havenstad van de Krim voor het eerst de pest of Zwarte Dood uit en raasde met ontzaglijke dodelijke vernieling westwaarts. Ze bereikte Italië in 1348 en kort erop ook Frankrijk. Zowel de moeder van Filips de Stoute – Bonne van Luxemburg (1315 – 1349) – als zijn grootmoeder – Johanna van Bourgondië (1293 – 1349) – bezweken eraan. Vanaf de zomer 1349 sloeg de dodelijke ziekte toe in de Lage Landen. Lodewijk van Male liet toen in Brugge niet alleen het kerkhof rond de Sint-Jacobskerk uitbreiden, maar richtte ook twee nieuwe kerkhoven op buiten de stad, omdat *eeneghe gecorrompeerde lucht* uit de kleine kerkhoven binnen de stad *het levende volk* zou kunnen aantasten [Boelaert 2011, p. 175]. Deze gegevens tonen aan hoezeer de Bourgondische hertogen vanaf het begin van hun glorierijke periode met deze ziekte geconfronteerd werden en wijzen erop dat de kwaal de hoogste kringen van de maatschappij geenszins spaarde.

Nu gaat de focus naar de medische houding ten opzichte van dit pestgebeuren. Bij het uitbarsten van de Zwarte Dood waren de medici totaal in de war, verbijsterd en onmachtig. Verbijsterd omdat niemand hen tijdens de opleiding met zulk een dramatisch ziektegebeuren had geconfronteerd. Bovendien ging het om een universele ziekteverspreiding, wat ongezien was. En onmachtig omdat de ware natuur van deze ziekte hen ontsnapte, waardoor ze geen zinnige interventie konden bedenken. De Franse koning Filips VI (1293 – 1350) verzocht in 1348 de medische faculteit van de Parijse Sorbonne

om een rapport omtrent de oorzaak van de plaag en om voorstellen voor maatregelen. De medici voerden ruime beraadslagingen. Omdat de plaag een universeel karakter had, speelden de medici-astrologen een belangrijke rol, want zij waren de grote kenners van de verbanden tussen de voorvallen in de kosmos en het aardse gebeuren. Wij beperken ons nu tot het eerste hoofdstuk van hun rapport. De eerste twee kapitels handelen over de oorzaken van de pest en het derde over prognoses en tekenen. Wat de oorzaken betreft, maakten zij een onderscheid tussen de universele en verafgelegen oorzaak – de *remota causa* – aan de ene kant en de bijzondere en dichtstbijzijnde oorzaak aan de andere kant [Wallis 414-419; Weill-Parot 2004, p. 73-88].

Al in de eerste lijnen van het kapittel over de universele en verafgelegen oorzaak komt de rode draad te voorschijn: *De eerste en verafgelegen oorzaak van deze pestilentie lag in de hemelconfiguratie. In maart 1345 stelde men een opvallende conjunctie op van drie planeten [op één zelfde lijn geplaatst] in het gebied van de Waterman. Samen met vroegere conjuncties en eclipsen, leidde deze conjunctie tot sterfte en hongersnood, door het bederven van de lucht rondom ons. De drie planeten betroffen Mars, Jupiter en Saturnus, waarbij zowel Mars als vooral Saturnus heel boosaardig werden beschouwd. De geleerden werkten deze hoogst ongewone astrologische stand in detail uit, waar we hier niet verder op ingaan. Als scherpzinnige scholastici beriepen ze zich op onbetwistbare *auctoritates* zoals Aristoteles (384 – 324 v. Chr.), Avicenna (980 – 1037) en Albertus de Grote (1200 – 1280).*

Zij vervolgen met het tweede kapittel, aangaande de bijzondere en dichtstbijzijnde oorzaak. Ze stelden dat *ziekten veroorzaakt door luchtbederf veel gevaarlijker zijn dan die te wijten aan bedorven voedsel of drank, omdat de verontreinigde lucht na inademing snel doordringt tot hart en longen en daar schade berokkent. Wij denken dat de huidige plaag te wijten is aan de lucht die in zijn eigen substantie is bedorven [..], wat de geest in deze organen aantast en zo de vitale kracht vernietigt. Dit is de onmiddellijke oorzaak van de huidige epidemie. Door toedoen van deze winden bereikten ons bedorven en giftige dampen uit moerassen, vijvers en verrotte materie, niet begraven of verbrande lijken en zelfs uit de diepte van de aarde, als gevolg van aardbevingen.*

Het derde kapittel handelt over prognosestellingen en tekenen. *Buitensporige weersomstandigheden horen tot de onmiddellijke oorzaken van ziekte. [...] Een warme en vochtige lucht buiten het seizoen is een voorteken van pest. [...] Talrijke voortekenen en daarnaast ook aardbevingen brachten een universele schade toe met een nasleep van bederf.[...] Anderzijds is het verschil in individuele vatbaarheid de belangrijkste dichtstbijzijnde oorzaak om al dan niet ziek te worden. Het lichaam dat warm en vochtig is, loopt het grootste risico op pestilentie, want het heeft meer neiging tot bederf. Dit betreft ook lichamen vol van slechte humoren, want de onverbrande resten geraken moeilijk uitgescheiden. Hetzelfde geldt voor wie een slechte levensstijl volgt – zich te zwaar fysisch inspant, met overmatige seks, baden of vechten – , alsook voor baby's, vrouwen en jongeren of de zwaarlijvige personen met een blozende complexie. Maar wie een droog lichaam heeft, met voldoende eliminatie van afval en een behoorlijk regime volgt, zal trager aan de pest bezwijken.*

In dit antwoord aan hun koning gaven de medici door deze diepgaande uitleg – een typisch scholastisch gegeven – blijk van verstand en vastberadenheid. Als oorzaak van deze enorme ramp wezen ze naar een heel gevaarlijke stand van reuzeplaneten. Hoe raar dit ook moge klinken voor onze moderne geest, was hun beroep op de astrologie geen vlucht naar het irrationele. Het bleef immers binnen het rationeel en naturalistisch kader van de toenmalige geneeskunde. De slechte hemelstand beïnvloedde op aarde alleen de lucht, die tot het medische domein behoorde. De medici vielen snel terug op hun gebruikelijk denkpatroon van de natuurlijke, de tegennatuurlijke en de zes onnatuurlijke zaken, waarbij de levensstijl, het *regimen* primeerde. Dit bevestigde dat zowel preventieve als therapeutische behandelingsvormen tegen de pest binnen hun werkterrein lagen en niet dat van de niet universitair opgeleide *empirici* of kwakzalvers. Hoewel de schrijvers van dit verslag in hun voorwoord aangaven dat de opstelling van hun rapport met Gods hulp gebeurde, valt het op dat zij planetaire verschijnselen, maar niet God als de verre oorzaak beschouwden. Heel op het einde van het derde kapittel vermeldden ze wel dat *wij niet mogen over het hoofd zien dat iedere pestilentie door Gods Wil wordt bepaald [...]*, maar dat lijkt ons niet de essentie van hun boodschap. Iets dergelijks zou tijdens de elfde-eeuwse Gregoriaanse hervorming van de Kerk ondenkbaar zijn geweest.

In hetzelfde jaar 1348 was de grote Franse chirurg Guy van Chauliac (ca. 1300 – ca. 1368) werkzaam aan het hof van paus Clemens VI (paus: 1342 – 1352) in Avignon. Als uitmuntende observator beschreef Guy, bij de eerste uitbraak van de laatmiddeleeuwse pest in Avignon, eerst zieken met hoge koorts en bloedfluisen – die heel snel overleden – , nadien gevolgd door patiënten opnieuw met koorts, maar ook met zwellingen in de oksels of liezen. De zieken van de laatste groep overleden wat minder snel [Wallis 419-421]. Vanaf de eerste maanden van de Zwarte Dood maakte Guy aldus op pertinente wijze het onderscheid tussen twee belangrijke varianten van de pest, namelijk de longenpest en de bubonische of builenpest. Overigens differentieerde hij ook, net zoals de Parijse hoogleraars, de astrale, universele en actieve van de aardse, bijzondere en passieve oorzaken van de aandoening. Er bleef echter een moeilijk discussiepunt bestaan. Aan de ene kant volgden sommige medici strikt de toen gangbare nosologie of ziekteclassificatie en zij konden niet aannemen dat het voorkomen van pestbuilen zou passen bij de “pestilentiële” koortsen. Andere artsen waren echter van oordeel dat de pest haar plaats moest vinden binnen het hoofdstuk van de ettergezwollen, met koorts als een bijkomstig symptoom. Niet verwonderlijk, koos Guy van Chauliac, als heel vooraanstaande chirurg, voor de laatste versie. Op de pestbuilen kon men ten minste ingrijpen. Dit bewees hij trouwens op zichzelf in 1360, ter gelegenheid van de eerste opstoot van pest die op de Zwarte Dood volgde. *Bij het einde van de epidemie ontwikkelde ikzelf een continue koorts en er verscheen een apostema [etterbuil] in mijn lies. Ik bleef zes weken gevaarlijk ziek, zodat mijn vrienden dachten dat ik ging sterven, maar mijn apostema kwam tot rijpheid, werd behandeld zoals ik dit heb beschreven en met Gods dank herstelde ik* [Wallis 421].

Na deze pestverslagen uit Parijs en Avignon focussen we op een ander gelijktijdig pesttraktaat (ca. 1365), maar geschreven dicht bij het *land van herwaerts over*, met name in Luik. De medicus en auteur van dit erg succesvol traktaat, onder de titel “Over de epidemie” of “Over de pestilentie” [*De epidemia of De pestilentia*, Wallis 422-429], heette Jan van Bourgondië of Jan met de Baard [levensdata niet gekend, geschreven vòòr 1370]. Net zoals in de voorgaande twee traktaten, legde Jan de nadruk op de noodzakelijke koppeling van de geneeskunde met de astrologie en op de wisselende individuele

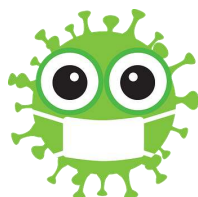
vatbaarheid voor de pest, want *gezuiverde lichamen, waaruit de kwade humoren zorgvuldig zijn afgevoerd, blijven vrij van de pest*. In het kapittel gewijd aan de pestpreventie vermeldt hij onder meer het gevaar van overmatig eten en drinken, baden en vooral seks. Door hun opwarmend effect doen deze activiteiten *de [huid]poriën open, zodat de giftige lucht langs deze open deur vlot binnentreedt om het hart aan te vallen en er de vitale geest te bezoedelen*. Om dezelfde reden dient men in de zomermaanden spijzen met warme kenmerken te mijden. In het kapittel over de behandeling van de pestbuilen, verwijst Jan naar de drie hoofdorganen: het hart, de lever en de hersenen. *Elk van hen heeft een eigen uitscheidingsplaats: de oksels voor het hart, de liezen voor de lever en onder de oren of de kaak voor de hersenen. Deze plaatsen wijzen de arts aan in welk orgaan het gif zich verschuilt en uit welke ader in de arm men het bloed snel dient af te voeren. [Bij een buil] in de oksel, wat op hartlijden wijst, moet de Vena cardiaca of mediana open langs de aangetaste kant; voelt de patiënt een prikkeling rond de lever, dan moet de rechter Vena basilica of hepatica geopend en bij een liesbuil de voetader aan de kant van de buil; ten slotte bij een buil onder de oren of de kaak, de Vena cephalica in de arm aan de zieke kant*. De auteur volgde hier het Galenische principe van de derivatie, met als doel de bedorven *humores* af te laten zo dicht mogelijk bij het aangetaste lichaamsdeel [Boelaert 2014, p. 136-137].

De drie vermelde pestverhandelingen werden opgesteld in de eerste twee decennia na de intrede van de Zwarte Dood. Van dan af verschenen honderden pesttraktaten in West-Europa, waaronder heel wat in de Bourgondische tijd. Na de hoogstaande traktaten van de beginperiode, trad er geleidelijk een verschuiving op naar geschriften die de vroegere teksten op een vereenvoudigde wijze kopieerden en aan originaliteit ontbraken. Het gebruik van de volkstaal nam toe en regelmatig waren zowel de auteurs als hun aangesproken publiek van lager niveau. De nadruk ging vaker naar minder rationele hulpmiddelen tegen de pest, die ressorteerden onder de magie of de alchemie. Men kan zich de vraag stellen of de vermelde drie vroege traktaten echt wel ontdaan waren van irrationele behandelingsvoorstellen.

Weill-Parot onderzocht deze problematiek en gebruikte als voorbeeld het medische voorschrift van edelstenen als tegengif tegen

het pestgif dat door de kwade lucht wordt verspreid. Hier vatten we zijn commentaar samen [Weill-Parot 73-88]. De Parijse geleerden stelden al in hun rapport voor de Franse koning dat smaragd ook een uitstekend geneesmiddel is tegen elke soort gif. Wanneer edelstenen zoals smaragd of robijn op een of andere wijze in het lichaam werden opgenomen, stonden ze op een zelfde lijn als de andere geneesmiddelen. Bij de beschrijving van een *electuarium* – een soort siroop – , voegde Jan van Bourgondië er de volgende raad aan toe: *Is de zieke rijk, dan voegt u er parels bij, dun bladgoud, zuiver zilver, hyacint, smaragd en hertgewei*. De superrijken maakten daar inderdaad gebruik van, wat de volgende voorbeelden aantonen. Karel de Stoute liet zich in mei 1469 door Simon Van der Sluys – alias de l’Escluse – (aan het hof: 1461 – 1476) een poeder voorschrijven om met wat vocht in te nemen, dat bestond uit *du fin or, perles et autres pierres précieuses*, fijngemalen goud, parels en andere edelstenen [Paravicini §1440]. Een dergelijk gebruik was niet eigen aan het Bourgondische hof. Bij zijn terminale ziekte kreeg Lorenzo de’ Medici (1449 – 1492) een brouwsel toegediend dat bereid was uit verpulverde parels en edelstenen. De inname van dit brouwsel leidde waarschijnlijk bij hem tot een darmperforatie op een onderliggende colitis ulcerosa [De Leeuw 2007, p. 49-50 en 2010, p. 26]. Hoe zuiverder deze kostbaarheden, des te krachtiger ze waren, veronderstelde men, om het externe pestgif te neutraliseren. Weill-Parot is de mening toegedaan dat de medici zich ook hier binnen het rationeel kader van hun vak hielden. Toch laat hij doorschemeren dat de grenzen van deze rationaliteit soms een poreuze wand kregen onder de toenemende invloed van de astrologie, de empirici en de giftraktaten. Deze laatste waren immers succesvol en ze stelden nogal wat empirische *mirabilia* of wondermiddeltjes voor.

(fragment uit het eerste hoofdstuk van “**De geneeskunde aan het Bourgondische hof**”, Johan R. Boelaert & Ivo H. De Leeuw, Garant 2020 , **Cahiers Geschiedenis van de Geneeskunde en de Gezondheidszorg**, nr 14, p. 22-26”.

Aandacht !!!

Wij communiceren voornamelijk via **e-mail** en via de **website**
www.montanusbrugge.be !

Daarom verzoeken wij u **veranderingen aan uw e-mailadres** (of andere contactinfo)
altijd door te geven aan de secretaris michel.deruyttere@skynet.be

Veel leesplezier in deze lockdowntijden !!!

met genegen groeten,

Dr William De Groote
voorzitter

Dr Michel Deruyttere
secretaris

